

Het altaar van Huizingen en de abdijen van Vermand, Terkameren, Ninove en Vicoigne

1. Een dubbele verwarring omtrent de altaren van Huizingen en Huissignies¹⁾

A. Wauters stelde als eerste dat de abdij van Vicoigne vóór 1259 het altaar van Huizingen bezat²⁾. Dit inzicht hield tot op heden stand en het werd in 1985 hernomen door J. Verbesselt in de studie die hij wijdde aan het ontstaan en de ontwikkeling van de parochie Huizingen. Hij schrijft: «Het enige dat wij weten is dat de abdij van Vicogne (...) het personaat van Huizingen bezat vóór 1259 en het alsdan heeft overgeemaakt aan de abdij van Terkameren. Wanneer Vicogne het personaat van Huizingen heeft verkregen is niet gekend. De oorkonde daaromtrent is tot heden onbekend»³⁾.

Die toewijzing door twee ervaren historici van het altaar van Huizingen aan de abdij van Vicoigne, is een merkwaardige, maar begrijpelijke vergissing. Merkwaardig omdat beide vorsers vertrouwd waren met en verwijzen naar de oorkonden van de abdij van Terkameren⁴⁾, waarin ondubbelzinnig geschreven staat dat het de abdij van Vermand was, die in 1259 het altaar van Huizingen aan Terkameren overmaakte⁵⁾. Begrijpelijk omdat in de marge of op de rugzijde van sommige oorkonden later is toegevoegd: «*Dit raect de abdije van Vicoignen*»⁶⁾. Noch Wauters, noch Verbesselt waren blijkbaar vertrouwd met de abdij van Vermand⁷⁾, maar wel met die van Vicoigne⁸⁾. Is dit de reden waarom zij lazen, niet wat er geschreven stond, maar wat zij verwachtten dat er zou geschreven staan?

¹⁾ Huizingen bij Halle, prov. Brabant; Huissignies bij Aat, prov. Henegouwen.

²⁾ A. WAUTERS, *Histoire des environs de Bruxelles*, 1, Brussel, 1855, p. 732.

³⁾ VERBESSELT, p. 467.

⁴⁾ Terkameren bij Brussel.

⁵⁾ Het archief van Terkameren bevindt zich te BRUSSEL, ARA, KAB.

⁶⁾ BRUSSEL, ARA, KAB, nr. 5573/254. Voor de geschiedenis van de premonstratenzerkloosters in onze gewesten zie N. BACKMUND, *Monasticon Praemonstratense*, II, Staubing, 1952.

⁷⁾ Vermand bij Saint-Quentin in Frankrijk.

⁸⁾ Vicoigne bij Valenciennes in Frankrijk; premonstratenzerabdij gesticht in 1129.

Anderzijds is reeds langer de tekst gekend over de schenking in 1137 van het altaar van «*Huncengiis*» aan de abdij van Vermand door bisschop Nicolaas van Chièvres. Het betreft een 18de-eeuws afschrift, waar in de marge genoteerd staat: «*charta pro altare de Huncegnies in Viromandia*»⁹). Nadien hebben de Franse auteurs J. Gennevoise, H. Lancelin en recent nog J. Coquelle dit «*Huncengiis*» geïdentificeerd met het Belgische dorpje Huissignies nabij Aat in Henegouwen¹⁰). Zij waren echter te weinig vertrouwd met de Henegouwse kerkelijke geschiedenis om te beseffen dat dit onmogelijk was, omdat diezelfde bisschop in 1146 het altaar van Huissignies aan de Henegouwse abdij van Saint-Ghislain heeft geschonken¹¹).

Wanneer echter alle gegevens bij mekaar worden gelegd, is de oplossing vrij simpel. Het «*Huncengiis*» uit de oorkonde van 1137 is het Brabantse Huizingen nabij Halle, en niet Huissignies nabij Aat. De oorspronkelijk bezitter van het altaar van Huizingen was de abdij van Vermand, en niet die van Vicoigne. Het was de abdij van Vermand die in 1259 het altaar van Huizingen overmaakte aan Terkameren. Hoe is dan de abdij van Vicoigne betrokken geworden bij de kwestie van de altaarrechten van Huizingen? Ook hier is de oplossing eenvoudig. Op het einde van de 15de eeuw trok het Franse Vermand zich uit de Nederlanden (in casu Denderwindeke) terug¹²). Eerst werd de Ninoofse abdij aangezocht om haar Nederlandse goederen over te nemen. Toen dit mislukte, werd een regeling getroffen met de abdij van Vicoigne. Zo geraakte Vicoigne in het bezit van de parochierechten van Huizingen, die voordien aan Vermand hadden toebehoord.

⁹) PARIJS, BIBLIOTHÈQUE NATIONALE, *Département des manuscrits, Collection Moreau*, nr. 57, f° 111 r° en v°. Met dank aan mevr. Morand-de Merlier en de heer Herman Van Isterdael, die mij geholpen hebben bij het bekomen van de microfilm.

¹⁰) J. GENNEVOISE, *L'abbaye de Vicoigne de l'ordre des Prémontrés, II, Sa dotation (1129-1789)*, in *Société d'études de la province de Cambrai, Recueil* 29, 1929, p. 196; H. LANCELIN, *Histoire du Diocèse de Cambrai*, Valenciennes, 1946, p. 113; COUELLE, p. 191.

¹¹) D. VAN OVERSTRAETEN, *Les paroisses rurales en Hainaut au Moyen Age d'après les archives de l'abbaye de Saint-Ghislain*, in *Recueil d'études d'histoire hainuyère*, I, Bergen, 1983, p. 501.

¹²) Denderwindeke bij Ninove, prov. Oost-Vlaanderen.

2. De schenkingsoorkonde van het altaar van Huizingen aan de abdij van Vermand (1137)

Van deze oorkonde is slechts één exemplaar bewaard, een afschrift, opgenomen in de *Collection Moreau* van de *Handschriftenafdeling* van de *Bibliothèque Nationale* van Parijs¹³). Blijkens een door de kopiist zelf toegevoegde en ondertekende verklaring is de kopie gemaakt te Vicoigne op 18 nov. 1771. De Franse minister Moreau liet van 1764 tot 1789 inderdaad kopiïsten Frankrijk rondtrekken om in de archieven oude oorkonden over te schrijven¹⁴). Zo is de collectie, die zijn naam draagt, ontstaan. Onze kopiist was Queinsert, een monnik van de congregatie van Saint-Maur. Hij verklaarde de tekst te hebben overgeschreven van een perkament van bijna 10 duim breed en 17 duim hoog, waaraan het zegel ontbrak. Het berustte, volgens diezelfde verklaring, in het *chartarium* van de abdij van Vicoigne, in een gewelfde kamer, onder de slaapzaal langs de oostzijde. Dat perkament moet bijna zeker het origineel zijn geweest, omdat de kopiist de uiterlijke kenmerken heeft nagebootst van het schrift eigen aan de Kamerijkse kanselier Werinbald, die het origineel schreef, met name bij het PX-teken en de langgerekte sierhoofdletters van de *invocatio*¹⁵). Dat het origineel zich toen te Vicoigne bevond is logisch. Immers in 1490 stond Vermand de rechten op de altaren van Denderwindeke en Huizingen aan Vicoigne af (zie later punt 6). Bij die gelegenheid zullen ook de originele bewijsstukken zijn overgedragen. Vicoigne bezat immers in 1730 tevens het originele stuk van de schenking van het altaar van Denderwindeke aan Vermand¹⁶).

De inhoudelijke echtheid van de tekst stelt geen problemen. Kanselier Werinbald III, die van 1100 tot 1148 de bisschoppelijke kanselarij van Kamerijk leidde, bevestigt dat hij de oorkonde opgesteld en geschreven heeft¹⁷). De oorkonde is gedateerd in 1137, tijdens de 15de indictie,

¹³) Zie noot 9 en bijlage I.

¹⁴) H. OMONT, *Inventaire des manuscrits de la Collection Moreau*, Parijs, 1891, p. V-XIII.

¹⁵) E. VAN MINGROOT, *Een keerpunt in de geschiedenis van Dikkelvenne: het Kamerijkse vonnis uit het jaar 1117*, in *Liber amicorum Achiel De Vos*, Evergem, 1989, p. 244.

¹⁶) D. VAN DE PERRE, *De schenkingsoorkonde van het altaar van Denderwindeke aan de abdij van Vermand*, in *Analecta Praemonstratensia*, LXVI, 1990, fasc. 1-2, p. 54.

¹⁷) Voor een exemplarische analyse van de stijl van kanselier Werinbold, zie E. VAN MINGROOT, *o.c.*, p. 241-247.

onder het eerste regeringsjaar van bisschop Nicolaas I van Kamerijk¹⁸). Al deze tijdsindicaties zijn correct. De begunstigden zijn abt Goisbert en de Onze-Lieve-Vrouweabdij van Vermand. Ook deze namen worden door andere bronnen betuigd¹⁹). Van de 15 getuigen vinden we er 12 terug in de oorkonde van Denderwindeke, waaronder «Teodericus», de aartsdiaken van Brabant, in wiens aartsdiaconaat Huizingen toen lag. Verder vertoont de oorkonde ten overvloede de typische zinswendingen en woordenschat, eigen aan de kanselarijstijl van die tijd. Structuur en opbouw van de tekst bevestigen de redactie van Werinbald²⁰). De gelijkenis met de oorkonde van Denderwindeke, die een jaar later door dezelfde kanselier werd opgesteld, is treffend.

De schenking zelf heeft betrekking op het «*altare de Huncengiis, salvis nostris et ministrorum nostrorum debitis*». De taksen voor de bisschop en zijn medewerkers worden in andere oorkonden meestal als het «*obsonium*» omschreven²¹). Wat het «*altare*» betreft, ontbreekt hier de gebruikelijke toevoeging «*liberum a persona*»²²). Dat hier het «*altare*» in die zin moet begrepen worden, blijkt uit een interpretatie van de bisschoppelijke kanselarij in 1259. «*Altare seu personatum*», luidt het daar²³). Vermand ontving dus het altaar, dat volledig vrij was van elke personaatsaanspraak, of met andere woorden: het personaat kwam haar volledig toe. De abt van Vermand werd aldus de «*pastor primitivus*» van de parochie.

Uit de oorkonde zelf kan niet worden opgemaakt of «*Huncengiis*» op Huizingen dan wel op Huissignies slaat, omdat alleen het aartsdiaconaat Brabant is vermeld, waarin de beide parochies gelegen waren, en het decanaat niet vernoemd wordt²⁴), zoals dat in de oorkonde van

¹⁸) Nicolaas I (1136-1165) begon zijn episcopaat op 19 of 20 dec. 1136. Deze oorkonde is te dateren tussen 25 dec. 1136, begin van het jaar 1137 volgens de kerststijl, en 24 sept. 1137, het einde van de 15de indictie volgens de Bedaanse stijl. Zie ook D. VAN DE PERRE, *o.c.*, p. 55, noot 6.

¹⁹) De naam Goisbert wordt eveneens vermeld in een oorkonde van 1131 (COQUELLE, p. 190) en in de schenkingsoorkonde van Denderwindeke van 1138. De vermelding dat Vermand is toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw komt reeds voor in 1119 (COQUELLE, p. 157, noot 11).

²⁰) Zie E. VAN MINGROOT, *o.c.*, p. 243-244.

²¹) De vermelding van het «*obsonium*» komt o.m. voor in de oorkonde van Denderwindeke.

²²) In de oorkonde van Denderwindeke is het «*liberum et sine persona*» wel aanwezig. Voor de juridische draagwijdte van de termen, zie W. NOLET en P.C. BOEREN, *Kerkelijke instellingen in de Middeleeuwen*, Amsterdam, 1951, p. 326, 359-361.

²³) Zie verder punt 5 en bijlage 3.

²⁴) Huizingen lag in de oude dekenij Halle; Huissignies in de oude dekenij Chièvres;

Denderwindeke wel het geval is. Dat echter onze oorkonde betrekking heeft op Huizingen, wordt afdoende bevestigd door het feit dat in 1259 Vermand het altaar van Huizingen effectief bezat, terwijl dat van Huissignies vanaf 1146 ononderbroken aan de Henegouwse abdij van Saint-Ghislain heeft toebehoord.

In één zinnetje wijkt de inhoud van de oorkonde van het geijkte patroon af. Daar waar de bisschop aan de schenking de verplichting verbindt voor hem en zijn ouders te Vermand een jaargetijde te bidden: «*ut anniversarius noster, patris quoque nostri Goscuini et matris nostre Ide, singulis annis in eadem ecclesia suo tempore celebretur*». Deze toevoeging is ongebruikelijk in de schenkingsoorkonden van bisschop Nicolaas²⁵). Ze verleent aan de omstandigheid van de schenking een familiaal karakter.

3. Het belang van de schenkingsoorkonde van 1137

a) Voor de geschiedenis van Huizingen

De oorkonde is het oudste document met betrekking tot de geschiedenis van Huizingen. Het is wachten tot in 1208 eer er een tweede document voorhanden is²⁶).

Ons document biedt voor het toponiem Huizingen een attestatie die afwijkt van de latere vormen. «*Huncengiis*» (1137) lijkt op het eerste gezicht een toponiem met de Romaanse *-inias*uitgang, terwijl het later geattesteerde «*Huncenghem*» (1208) een klassiek Germaans *-inga haim*-toponiem is²⁷). Dit is echter gezichtsbedrog, omdat de Kamerijkse kanselarij vaak de *-eghem*uitgang substitueerde door een *-eniis*uitgang²⁸). Hierdoor lijkt «*Huncengiis*» een *-inias*naam, zoals Huissignies, dat als oudste attestatie «*Huncenniis*» (1140) heeft²⁹).

beide dekenijen waren een onderdeel van het oude aartsdiaconaat Brabant van het bisdom Kamerijk.

²⁵) Mij is geen analoge tekst van Nicolaas I bekend.

²⁶) VERBESSELT, p. 469.

²⁷) Voor de toponymie van Huizingen en Huissignies, zie M. GIJSSELING, *Toponymische Woordenboek van België, Nederland, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, 1960, p. 1124. Huizingen is samengesteld uit de eigennaam *Huntso* en het plaatsbepalend suffix *-inga haim*, Huissignies uit dezelfde eigennaam en het suffix *-inias*.

²⁸) Me meegedeeld door dr. L. Van Durme, waarvoor dank.

²⁹) M. Gijseling acht *-inias*namen ouder dan *-inga haim*namen, zie o.c., p. 1123-1131.

Leert de oorkonde ons iets over de geschiedenis van Huizingen vóór 1137? Verbesselt stelt dat Huizingen mogelijk oorspronkelijk één blok vormde met het aangrenzende Buizingen en Eizingen, als onderdeel van het Karolingische domein van het kapittel van Zinnik, een instelling waarover de graven van Henegouwen de voogdij hadden³⁰). Huizingen lag weliswaar in het hertogdom Brabant, maar het nabijgelegen Halle was in de middeleeuwen Henegouws gebied. Heeft ook Huizingen ooit in de Henegouwse invloedssfeer gelegen en is het gaandeweg door Brabant (door de hertogen, de kasteleinen van Brussel en de abdij van Terkameren) ingepalmd? In 1208 bezaten de «van Aa's» er «van ouds» een deel van de parochietienden als leengoed³¹). Daar de abdij van Vermand in 1137 wel het altaar verwierf, maar slechts een klein deel van de tienden, vermoeden we dat tienden en altaar niet in één hand verenigd waren. Was het altaar toen in handen van de familie van bisschop Nicolaas van Kamerijk, met name van het huis van Bergen, en moeten we de verplichting om te Vermand een jaargetijde voor hem en zijn ouders te bidden, als een aanwijzing zien, dat het altaar uit zijn familiaal erfgoed afkomstig was? Deze hypothese sluit aan bij de hogergemelde veronderstelling van Verbesselt, dat Huizingen oorspronkelijk Zinniks, dus Henegouws, bezit was.

b) Voor de vroegste geschiedenis van de abdij van Vermand en de persoon van abt Goisbert

Oorspronkelijk was de kerk van Vermand een seculier kapittel van 4 kanunniken, dat in 1068 gesticht werd door de bisschop van Noyon³²). De gemeenschap werd nadien onder het gezag van een abt geplaatst, volgde de regel van Sint-Augustinus en was toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw³³).

³⁰) VERBESSELT behandelt de ontstaansgeschiedenis van Huizingen p. 445 e.v. Voor de relatie met Zinnik zie ibidem p. 467 en 494-500.

³¹) Voor de familie van Aa, zie A. VAN DER REST, *La famille d'Aa (1086-1300)*, in *Brabantica*, V, 1960, p. 16-44. Leo III van Aa, wordt genoemd van 1191 tot 1215. Zijn zoon Walter (1216-1236) gaf te Huizingen grond in cijns. Een Balduinus van Huizingen verkocht in 1269 een tiend, die hij in leen hield van de hertog van Brabant (VERBESSELT p. 468). Hielden ook de van Aa's hun tiend van de hertog in leen? Zie ook noot 60.

³²) COQUELLE, p. 155 e.v.

³³) Ibidem, p. 157, noot 11: «*Wiberti abbatis monasterii beate Marie Vermandensis, ceterorumque fratrum sub regulari ordine sancti Augustini*»; in 1138 luidt het in de oorkonde van Denderwindeke: «*Goisberti, sancte Marie Viromandensis ecclesie abbatis... sub regula beati Augustini*».

Vermend werd in 1144 vanuit Mont-Saint-Marin hervormd en ging over naar de orde van Prémontré³⁴). De laatste abt van het oude Vermend was «Goisbertus». Zijn naam wordt geattesteerd door drie oorkonden (1131, 1137, 1138), waaronder de onze³⁵). Daarnaast bestaat er een Latijnse kroniek, die in 1633 door Jacques Le Vasseur, een kanunnik van Noyon, in Franse vertaling gepubliceerd werd, die het verhaal doet van het oude Vermend³⁶). Daarin wordt uitgebreid het abbatiaat van de laatste abt vóór de hervorming, die Iribert genoemd wordt, behandeld en wordt de crisis beschreven die leidde tot diens afgang en ontslag en tot de hervorming van 1144. Hoe betrouwbaar is deze kroniek, waarin de auteur, die zegt ooggetuige te zijn geweest, de juiste naam van Goisbert niet kent en deze verkeerdelijk Iribert noemt, en waarin ook nog andere historische onjuistheden voorkomen³⁷)?

Zeker is dat het abbatiaat van Goisbert op materieel vlak belangrijk is geweest, ook voor het latere Vermend. Van de 7 altaren die Vermend bezat, zijn er zeker 2, mogelijk 4, door hem verworven³⁸). Dat zijn naam door het latere Vermend niet gememoreerd werd, wijst er wel op dat de premonstratenzers zich met zijn abbatiaat niet hebben willen identificeren.

c) Voor de afstamming van bisschop Nicolaas van Chièvres

Bisschop Nicolaas I van Kamerijk wordt door de traditie Nicolaas van Chièvres genoemd. Omtrent zijn juiste afstamming is er altijd

³⁴) Mont-Saint-Martin, nabij Le Câtelet, halverwege Kamerijk en Saint-Quentin in Frankrijk. In 1134 werd het bestaande kapittel van Mont-Saint-Martin in de orde van Prémontré opgenomen. Paus Lucius II (1144-1145) bevestigde in 1144 de overgang van Vermend naar de orde van Prémontré (COQUELLE, p. 147-148)

³⁵) Zie noot 19.

³⁶) In zijn *Annales de l'église cathédrale de Noyon, jadis dite de Vermend* publiceerde J. LE VASSEUR, *La destruction de la ville de Vermend, traduite d'un ancien manuscrit*. COQUELLE, p. 135-153 geeft de integrale tekst.

³⁷) COQUELLE, p. 133-134 geeft de kroniek veel historische krediet, omdat de auteur zich een ooggetuige noemt, die Goisbert persoonlijk gekend heeft. Ik sta veel skeptischer. Wat is de waarde van een getuige die Goisbert steeds verkeerdelijk Iribert noemt en die ook de namen Denderwindeke en Huizingen niet kent?

³⁸) Vermend verwierf slechts 7 altaren, waarvan 5 in de streek van Saint-Quentin: Vermend, Castres, Rethonvillers, Misery (dat later Holnon werd) en Pontru. Of Goisbert de altaren van Castres en Rethonvillers verwierf, zoals de kroniek van Le Vasseur beweert, is twijfelachtig. Zeker is dat Goisbert naast de altaren van Denderwindeke en Huizingen in 1131 nog de beide watermolens op de brug van Marteville verwierf. Zie COQUELLE, p. 158-159.

twijfel geweest³⁹⁾. «*Nicholaus, prepositus oriundus nobilibus longe notis parentibus*», luidt het in de *Gesta Nicholai Episcopi Cameracensis*⁴⁰⁾. De invloedrijke *Gallia christiana* noemt hem de zoon van Guido (Wido) van Chièvres en van Ida, maar sluit ook een andere afstamming niet uit⁴¹⁾. Onze oorkonde biedt in deze kwestie duidelijkheid. Ze is het enig bewijsstuk waarin de bisschop de naam van zijn vader en zijn moeder samen vermeldt: «*patris nostri Goscuini et matris nostre Ide*».

Die «*Goscuinus*» is ongetwijfeld Goswijn II, kastelein van Bergen, die in 1126 overleed⁴²⁾. In enkele andere teksten worden Isaac, kastelein, en Goswijn III als de broers van de bisschop vernoemd⁴³⁾. Eén oorkonde brengt een bijzonder duidelijk zicht op de familierelaties van Nicolaas. Op 1 november 1135 deed genoemde Isaac van Bergen een schenking aan de abdij van Saint-Ghislain: «*pour l'ame de mon père, Gossuin de Mons, et celle de ma mère Ide*». Betuigden hun instemming: «*mes frères Nicolas et Gossuin, et ma sœur Ermengarde avec son mari Gautier*»⁴⁴⁾.

De moeder van de bisschop was Ida, stichteres van de abdij van Ghislenghien in 1126⁴⁵⁾. Stichtte zij de abdij ter nagedachtenis van haar man? Het wapen van de abdij is hetzelfde als dat van het huis van Bergen⁴⁶⁾. Walburga, een zuster van de bisschop, was er de eerste

³⁹⁾ Heeft zijn naam «van Chièvres» te maken met de traditionele veronderstelling dat hij de zoon van Guido van Chièvres was?

⁴⁰⁾ *Gesta Nicholai Episcopi Cameracensis*, in *MGH.*, SS., 14, p. 228

⁴¹⁾ *Gallia christiana*, III, kol. 29: «*ex nobili conjugo Widonis domini de Chievres et Idae procreatum legimus, quamquam ab aliis ipsi tribuatur origo alia, sed aequae illustris*».

⁴²⁾ Voor de heren van Bergen zie: J. PLUMET, *Essai sur les seigneurs de Silly-Trazegnies. Leurs rapport avec la maison d'Avesnes, et avec les seigneurs d'Ath au XIe et au XIIe siècles*, in *Annales du cercle royal archéologique d'Ath et de la région*, XXXVI, 1952, p. 13-17.

⁴³⁾ Een oorkonde uit 1161 vernoemt Goswijn III tweemaal en Isaac driemaal als de broer van de bisschop: «*dominus Isaac, frater episcopi; Gozwinus, frater episcopi, pro anima matris suae Idae*». Zie L. DEVILLERS, *Analectes ou choix d'actes inédits concernant des localités du Hainaut*, in *Annales du cercle archéologique de Mons*, VIII, 1869, p. 147-150.

⁴⁴⁾ P. BAUDRY, *Annales de l'abbaye de Saint-Ghislain*, in *Monuments pour servir à l'histoire des provinces de Namur, de Hainaut et de Luxembourg*, VIII, Brussel, 1848, p. 361. Baudry (1702-1752) verdedigt uitvoerig de stelling dat Nicolaas de zoon is van Goswijn II van Bergen.

⁴⁵⁾ Ghislenghien nabij Aat was een adellijke abdij voor benedictinessen. Nicolaas vermeldt in 1161 (zie oorkonde noot 43): «*ecclesiam de Gislengiem in novitate dierum nostrorum novam et quasi ex nihilo in abbatia studio et labore genitricis nostre Ide et religiosarum feminarum fundatam*».

⁴⁶⁾ P.J. d'AUMERIE, *Les pierres sépulcrales de l'abbaye de Ghislenghien*, 1901, p. 8 en 18.

abdis⁴⁷⁾. Wie was deze Ida, de echtgenote van Goswijn II van Bergen? Eén keer noemt Nicolaas haar «*matre mea Ida de Monz*»⁴⁸⁾. Is zij te identificeren met Ida van Chièvres, zuster van Guido van Chièvres, wiens vrouw, die eveneens Ida heette, soms verkeerdelijk als de moeder van de bisschop wordt aanzien⁴⁹⁾? Een oorkonde van ca. 1130 lijkt dit te bevestigen. Daarin wordt de schenking van de tienden van Chièvres aan de abdij van Vicoigne bekrachtigd. Als schenkers treden op: Gillis le Chin (de schoonzoon van de toen reeds overleden Guido van Chièvres), Diederik van Chièvres (broer of neef van Guido) en de drie zonen van de overleden Goswijn II van Bergen, met name Goswijn III, Nicolaas en Isaac⁵⁰⁾. De aanwezigheid van deze laatste drie is slechts te verklaren als inderdaad hun moeder de zuster van Guido van Chièvres is. Een formele bevestiging hiervan ontbreekt echter.

Nicolaas van Chièvres was eveneens verwant met Gillis I van Trazegnies. In 1156 noemt hij hem «*cognatus noster*»⁵¹⁾. We vermoeden dat de hogervermelde Ermengardis, de zuster van de bisschop, gehuwd was Wouter van Silly (uit het huis van Blicquy-Silly-Trazegnies)⁵²⁾. Het is mijn hypothese dat dit huis van Silly de bezitter van het altaar van Denderwindeke was, vóórdat het in 1138 door Nicolaas van Kamerijk

⁴⁷⁾ Nicolaas heeft het in 1143 over: «*religiosae sororis nostrae Gualbergis abbatissae*» (*Gallia christiana*, III, Instrumenta, kol. 30). Moet dit zusterschap in de vleeselijke of in de spirituele zin genomen worden?

⁴⁸⁾ Ch. PIOT, *Cartulaire de l'abbaye d'Eenaeme*, Brugge, 1881, p. 30.

⁴⁹⁾ Dit is ook de mening van J. PLUMET, o.c., p. 14-15. Plumet laat evenwel Ida van Chièvres hertrouwen met een Raas van Gavere. Volgens G. de LIEDEKERKE, *La maison de Gavre et de Liedekerke*, I, Brussel, 1957, p. 37 was deze Raas evenwel met een Ida van Gent getrouwd. De vrouw van Guido van Chièvres, die ook Ida heette, zou volgens Plumet Ida van Florennes geweest zijn. Ook deze laatste Ida, schoonzuster van Ida de moeder van de bisschop, wordt als stichteres van Ghislenghien vernoemd. Haar dochter Damison (of Eva) van Chièvres, die gehuwd was met Gillis le Chin en nadien ook nog met een Raas van Gavere, werd er begraven (*Jacobi de Guisia Annales Hanoniae*, in *MGH.*, SS., 20, p. 201).

⁵⁰⁾ Ch. DUVIVIER, *Actes et documents anciens intéressants la Belgique*, Nouvelle série, Brussel, 1903, p. 44, noot 2: «*Egidius, Theodericus de Cirvia, Goscewinus puer de Mons, Isaac frater ejus et Nicholaus clericus, nunc temporibus Cameracensis episcopus*».

⁵¹⁾ *Bulletin de la Commission Royale d'Histoire*, 4e série, 7, p. 123: «*Egidius de Belchi, vir nobilis et cognatus noster*».

⁵²⁾ Op deze mogelijkheid gaat J. PLUMET, *Les seigneurs de Trazegnies au Moyen Age (1100-1550)*, Buvrinnes, 1959, p. 25-28 niet in. Hij ziet de relatie tussen de huizen van Bergen en Silly langs het huis van Chièvres verlopen. Ik zie een directere relatie. BAUDRY, o.c., p. 25 geeft een oorkonde van Wouter van Silly waarin als eerste getuigen Otto I van Trazegnies en Isaac en Goswijn III van Bergen optreden (als neef en schoonbroers?) Was deze Wouter gehuwd met Ermengardis, de zuster van bisschop Nicolaas? Was zo Nicolaas de grootoom van Gillis I van Trazegnies?

insgelijks aan Vermand geschonken werd⁵³). Of er een speciale relatie bestond tussen bisschop Nicolaas en abt Goisbert van Vermand, heb ik niet kunnen achterhalen. De schenking van twee altaren in Brabant aan Vermand bij het begin van zijn epscoopaat, is evenwel een opvallend gegeven.

4. Het beheer van de parochie Huizingen door Vermand (1137-1259)

Huizingen was een kleine parochie, slechts 256 bunder groot. De streek heeft een heuvelend reliëf met veel bebossing, zodat het areaal aan akkerland er in de middeleeuwen beperkt moet zijn geweest. Het was een arme parochie. De bisschoppelijke taxatielijsten bevestigen dat. De parochiekerk, toegewijd aan Sint-Jan de Doper, werd slechts belast met een bedrag van 15 pond parisis, terwijl de rijkere parochies het dubbele of meer verschuldigd waren⁵⁴).

Over de manier waarop Vermand de parochie Huizingen beheerde zijn de gegevens schaars. Alleen weten we dat in 1257-1260 de pastoor «Egidius» heette en dat het om een seculier priester ging, die er, evenals zijn voorgangers, voor het leven het personaatsrecht uitoefende. Vermand bezat weliswaar de jure het personaat, maar stond de inkomsten daarvan af aan de pastoors, waarschijnlijk tegen een jaarlijkse rente van 6 pond parisis⁵⁵). Dit blijkt uit een oorkonde van 1260, waarin de bisschop van Kamerijk vaststelde dat pastoraat en personaat niet gescheiden waren: «*ius curati de Hussenghem a personatu dicti loci non sit divisum et curati qui pro tempore fuerunt ac etiam curatus qui nunc est, bona, terras et decimas sibi attraxerit*»⁵⁶).

Waaruit bestond het personaatsinkomen? In 1257 en 1260 voerde de bisschop van Kamerijk de scheiding tussen personaat en pastoraat door. Het deel dat voorbehouden bleef voor de «*vicarius*» (met name

⁵³) D. VAN DE PERRE en R. VAN HAUWE, *Geschiedenis van Denderwindeke II. De middeleeuwse heren (1100-1487)*, in *Het Land van Aalst*, 44, 1992, p. 1-17. In hetzelfde tijdschrift verscheint binnenkort deel III: *Parochie en kerkelijke instellingen in de middeleeuwen (1138-1490)*. Daarin zal uitgebreid de aanwezigheid van Vermand en Vicoigne te Denderwindeke behandeld worden.

⁵⁴) Ch. REUSENS, *Pouillé de l'ancien Diocèse de Cambrai*, (Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique, XXVIII), 1900, p. 113.

⁵⁵) Ons lijkt het redelijk te veronderstellen dat Vermand aan de pastoors eenzelfde rente vroeg als later aan Terkameren.

⁵⁶) BRUSSEL, ARA, KAB, 5573/251 en 252.

de «*portio congrua*») en het deel dat afgestaan werd aan de nieuwe *persona*, vormden samen de inkomsten van het oude personaat. De «*portio congrua*» werd bepaald op 15 pond leuvens per jaar, te nemen op een derde van de oude tienden over gans de parochie, op de tienden van 4 bunder land dat van ouds het personaat toebehoorde, op de volledige kleine tienden, op de altaargiften en op de opbrengst van 2 bunder weiland en van enkele huizen die voordien de pastoors bezaten. Aan het nieuwe personaat werd al het overige bezit van het oude personaat afgestaan en schenkingen aan de pastoor zouden in de toekomst tussen beide gelijk verdeeld worden (zie bijlage 2). Twee derden van de oude tienden en de volledige nieuwe tienden maakten dus geen deel uit van de oude personaatsinkomsten. Terkameren bezat die reeds vanaf 1208.

Eigenlijk heeft Vermand in Huizingen nooit echt voet aan de grond gehad, dit in tegenstelling met de parochie Denderwindeke, waar ze stevig was ingeplant. Nu was Denderwindeke een zeer grote parochie (1200 bunder) met veel vruchtbaar akkerland. In Denderwindeke had Vermand een «*domus*», ter plaatse gekend als het «*Hof van Vermans*», dat geleid werd door een «*magister domus*». Vermand stelde er (zeker vanaf begin 13de eeuw) eigen pastoors aan en had er vanaf 1230 ook een kapelaan, die de burchtkapel van Wedergrate bediende. In Denderwindeke bezat Vermand ca. 30 bunder grond en de helft van alle parochietienden. De inkomsten van Vermand werden er in 1482 op 35 pond groot vlaams geschat, exclusief het pastoraat dat nog eens 12 pond groot vlaams waard was⁵⁷). Denderwindeke was het bruggehoofd van de abdij van Vermand in de Nederlanden. De relaties met Huizingen verliepen via Denderwindeke en ook de speciale band die ontstond tussen de abdijen van Ninove en Vermand, die in 1220 resulteerde in een vriendschapspact, kwam via de regelmatige bezoeken, die de kloosterlingen van Vermand aan Denderwindeke brachten, tot stand⁵⁸). De

⁵⁷) KORTRIJK, RA, *Ploto*, nr. 378, f° 27. Het gaat om een renteboek van Wedergrate uit 1482, waarin het deel over Denderwindeke is overgenomen uit een landboek van 1468 (GENT, RA, *Bisd*, M 39).

⁵⁸) Voor de tekst van het pact zie J.J. DE SMET, *Recueil des chroniques de Flandre*, II, Brussel, 1841, p. 867-868. De Ninoofse abt De Moor (1685-1698) schreef het ontstaan van de vriendschapsband toe aan de veelvuldige contacten die Vermand met Denderwindeke had. Nadat Vermand zich uit Denderwindeke terugtrok, is de vriendschapsband tussen de abdijen van Ninove en Vermand afgestorven (BEVEREN, RA, *Abdij Ninove*, nr. 11, f° 367).

Vermandise abt Paris en de Ninoofse abt Radulfus, die het pact sloten, hebben in Denderwindeke elkaar leren kennen⁵⁹).

5. Vermand laat de parochie Huizingen aan Terkameren over (1257-1259)

De cisterciënzerinnenabdij van Terkameren nabij Brussel werd gesticht in 1201 door hertog Hendrik I van Brabant en zijn vrouw Mathilde. Op 7 april 1208 (n.s.) kreeg de abdij van Leo III van Aa zijn tienden van Huizingen ten geschenke⁶⁰). In 1230 ontving de abdij er meer dan 12 bunder grond van een zekere Godfried en Elisabeth⁶¹). Terkameren verwierf in de 13de eeuw te Huizingen duidelijk meer macht en invloed dan Vermand.

Wat er vervolgens rond de altaarrechten juist gebeurd is, is niet duidelijk. Heeft Terkameren gemeend, te goeder of te kwader trouw, dat het altaar zonder patronaat was, omdat Vermand ter plaatse afwezig was? Heeft zij als voornaamste tiendheffer, gemeend recht te hebben op het patronaat? Zeker heeft zij stappen ondernomen bij de bisschop van Kamerijk, opdat het patronaat en de inkomsten van het altaar haar zouden worden toegekend en aan de pastoor onttrokken. Immers in mei 1257 vaardigde bisschop Nicolaas III van Kamerijk een oorkonde uit, waarin aan die wensen van Terkameren werd tegemoetgekomen (zie bijlage 2)⁶²). Omwille van de armoede van het klooster, kende hij Terkameren de «*proventus parochialis ecclesie de Hussenghem*» toe en hij bevestigde tevens haar patronaatsaanspraken: «*in qua ius patronatus habetis*». Wel bepaalde de bisschop dat de pastoor een

⁵⁹) Paris (Parisius), die abt van Vermand was in 1220-22, was als getuige te Denderwindeke aanwezig in 1214, 1215 en 1219. Was hij er toen «*magister domus*»? De Ninoofse abt Radulfus (1209-1246) was getuige in 1214, 1220 en 1244. Zie RIJSEL, ADN, *Série H 59* (*Vicoigne*), nr. 97 (cartularium Brabant), oorkonden 60, 62, 65, 89, 119 en J. COQUELLE, p. 278-279.

⁶⁰) BRUSSEL, ARA, KAB, nr 5566/2: «*decimam quam parentes et predecessores mei in Huncenghem michi hereditaria successione reliquerant et ego pacis tranquillitate possidebam de terris cultis et in posterum excolendis...*» De oorkonde is gedateerd 7 april 1207 (oude stijl). Op 31 okt. 1259 keurde paus Alexander IV de schenking goed: «*quasdam decimas in Huysenghen que sibi eiusque progenitoribus ab antiquo in feudam perpetuo concesse fuerunt*» (ibidem, nr. 5573/246).

⁶¹) BRUSSEL, ARA, KAB, nr. 5567.

⁶²) Nicolaas van Fontaines was bisschop van Kamerijk van 1249 tot 1272. VERBESSELT, p. 504-513 behandelt een aantal oorkonden i.v.m. de altaarrechten van Huizingen. Omdat hij noch de oorkonde van 1137, noch deze oorkonde kent, is zijn interpretatie van de feiten op vele punten verkeerd.

vast inkomen van 15 pond leuens moest worden gewaarborgd en dat de regeling slechts kon ingaan na de dood of de abdicatie van de tegenwoordige pastoor. Opvallend is dat nergens het personaatsrecht van Vermand ter sprake komt. Kende men dat recht te Terkameren of te Kamerijk niet? Terkameren haastte zich de bisschoppelijke toezegging te laten bevestigen door de paus, wat geschiedde op 15 oktober 1259 door Alexander IV (1254-1261)⁶³).

Intussen had de abdij van Vermand reeds lucht gekregen van de zaak. Zij reageerde fel en voerde een reeks processen. Zij beschuldigde Terkameren dat ze haar personaatsrecht usurpeerde: «*tenere et possidere minus iuste et in nostri preiudicium altare seu personatum nostrum de Huysinghen*». Toch werd uiteindelijk een compromis bereikt, dat voor beide partijen een status quo inhield. In mei 1259 werd het akkoord bezegeld door enerzijds abt Johannes van Vermand en Petrus, abt van de moederabdij van Mont-Saint-Martin, en anderzijds door abdis Margareta van Terkameren en de abt van Clairvaux (zie bijlage 3)⁶⁴).

Formeel erkende Terkameren de rechten van Vermand en behield Vermand het personaatsrecht, maar feitelijk deed Vermand afstand van het altaar ten voordele van Terkameren door het voor altijd te verpachten tegen een jaarlijkse rente van 6 pond parisis: «*altare seu personatum de Hossenghien cum omnibus decimis, oblationibus ac aliis proventibus ad dictum personatum seu altare pertinentibus cum toto iure, quod habebamus vel habere poteramus in eisdem, de cetero possidebunt in perpetuum et habebunt ad firmam perpetuam sub annua pensione sex librarum parisiensium*». De rente diende betaald tijdens het octaaf van Pinksteren in het huis van Vermand te Denderwindeke («*in domo nostra de Winthi*»). Indien niet tijdig werd betaald mocht de «*magister domus*» van Vermand te Denderwindeke Terkameren in gebreke stellen. De beide abdijen zagen verder af van elke juridische betwisting. In mei 1260 bekrachtigde bisschop Nicolaas III van Kamerijk de overeenkomst en op 29 november 1266 deed paus Clemens IV (1265-1268)

⁶³) BRUSSEL, ARA, KAB, nr. 5573/238: «*ut proventus parochialis ecclesie de Huyssinghen Cameracensis dyocesis, in qua ius patronatus habetis, perpetuo in usus proprios pro sustentatione vestra, cum ipsam ecclesiam vacare contigerit, convertere valeatis*».

⁶⁴) Deze abt Johannes komt niet voor in de gangbare abtenlijsten van Vermand. Zie COQUELLE, p. 279-280. Hij moet geplaatst worden tussen de abten Florentius (1252) en Henricus (1270). Abdis Margereta van Terkameren, wordt vernoemd vanaf 1244 tot 1251, haar opvolgster Ermentrudis vanaf december 1260 (*Monasticon Belge 4, Province de Brabant*, 2de vol., p. 450-451).

hetzelfde⁶⁵), waarmee zij impliciet hun vergissing om eerder, zonder toestemming van Vermand, de altaarrechten aan Terkameren te hebben geschonken, erkenden en ongedaan maakten.

De bisschop van Kamerijk gaf tegelijkertijd op 17 mei 1260 aan de deken van Halle en zijn officiaal Johannes Canis (Jan de Hond) de opdracht pastoraat en personaat billijk te scheiden: «*curato competentiam assignando secundum laborem et quantitatem parochie predictae et reliquam vero partem, tam in terris quam aliis premissis personatui uniendo et persone dicti loci predicta conferri et deliberari faciatis*»⁶⁶). Ze gaven, na plaatsbezoek, advies op 25 juli 1260⁶⁷). Dit advies verschilde wezenlijk niet van wat reeds in mei 1257 door de bisschop aan Terkameren was toegestaan. De scheiding werd door de bisschop bevestigd op 14 augustus 1260⁶⁸). Behalve de 15 pond leuvens, het loon van de toekomstige pastoor, mocht Terkameren over bijna alle andere inkomsten van het altaar beschikken.

Verdere moeilijkheden blijken zich nadien tussen Terkameren en Vermand niet meer te hebben voorgedaan. Terkameren betaalde jaarlijks te Denderwindeke haar rente voor de parochierechten op het altaar van Huizingen aan Vermand.

6. De rechten van de abdijen van Ninove (1484) en Vicoigne (1490-1789) op het altaar van Huizingen

De abdij van Ninove kwam zeer kortstondig in het bezit van de minimale rechten die Vermand nog op het altaar van Huizingen bezat. Eind 15de eeuw wenste Vermand zich te ontdoen van al zijn bezittingen in de Nederlanden, in casu van al zijn gronden, inkomsten en rechten te Denderwindeke. De langdurige oorlogen tussen Frankrijk en de Nederlanden en de staatkundige vervreemding tussen beide naties vormden de grondslag voor de beslissing⁶⁹). De oorlog en de grote afstand (ca. 150 km) tussen beide plaatsen bemoeilijkten een vlotte communicatie. Op 15 juni 1484 nam abt Johannes de Schisa van Vermand, met toestem-

⁶⁵) BRUSSEL, ARA, KAB, nr. 5573/254 en nr. 5576/303.

⁶⁶) Ibidem, nr. 5573/251 en 252.

⁶⁷) Ibidem, nr. 5573/255.

⁶⁸) Ibidem, nr. 5573/256.

⁶⁹) De oorlogen tussen Frankrijk en Maximiliaan van Oostenrijk duurden van 1477 tot 1490. De streek van Ninove werd in de oorlog betrokken en had zwaar te lijden. Zie hierover H. VANGASSEN, *Geschiedenis van Ninove*, II, Ninove, 1959, p. 233-248.

ming van het ganse convent, de zware beslissing om, na ca. 350 jaar aanwezigheid, Denderwindeke op te geven⁷⁰). Hiertoe werd een overeenkomst getroffen met de bevriende abdij van Ninove. Ninove kreeg al wat Vermand te Denderwindeke en omstreken bezat in eeuwige erfpacht, voor de aanzienlijke som van 41 pond groot vlaams jaarlijks te betalen te Saint-Quentin⁷¹). In de overeenkomst werd uitdrukkelijk bepaald, dat de rente die Terkameren jaarlijks aan Vermand schuldig was, tot de inkomsten behoorde die Vermand aan de abdij van Ninove overliet: «*cum una eciam libra grossorum Flandrie quam sorores monasterii de Camera juxta Bruxellam nobis abbati et conventui de Viromandia tenentur annuatim pro redemptione partis decime ejusdem et juris patronatus in parrochia de Houssegiem nobis de Viromandia pertinentium*»⁷²). Voor Ninove had abt Johannes Beverlinc (1447-1484) de onderhandelingen gevoerd en met het akkoord ingestemd. Hubertus, abt-generaal van Prémontré, keurde de overeenkomst te Ninove op 10 september 1484 goed⁷³).

Is dit akkoord, dat ook de instemming nodig had van de bisschop van Noyon, de abt van Mont-Saint-Martin en de paus, ooit uitgevoerd? De Ninoofse abt Beverlinc stierf eind 1484⁷⁴). Vanaf Kerstmis 1484 diende de Ninoofse abdij contractueel de aflossing van de lijfrenten over te nemen, die Vermand voordien te Denderwindeke was aangegaan. Nu zat de Ninoofse abdij zelf financieel aan de grond en kon ternauwernood de eigen schulden aflossen⁷⁵). De opvolger van Beverlinc, abt

⁷⁰) Johannes de Schisa komt onder die naam niet voor in de gangbare abtenlijsten van Vermand. Is hij gelijk te stellen met Johannes VII, die regeerde in 1478? Zie COQUELLE, p. 285. Het origineel van de overeenkomst wordt bewaard te BEVEREN, RA, *Abdij Ninove*, Supplementen doos 4, oorkonde van 15 juni 1484.

⁷¹) De gangbare waarde van één pond parisis is 20 groten vlaams, terwijl het hier aan 40 groten verrekend wordt. Zo komt het dat één pond groot vlaams hier slechts 6 pond parisis waard is, tegen normaal 12. Blijkbaar was de Vlaamse munt t.o.v. de Parijse omwille van de oorlogsomstandigheden met de helft gedevalueerd.

⁷²) De 6 pond parisis, die in 1259 als erfrente werden vastgesteld, worden hier met 1 pond groot vlaams gelijkgesteld, wat logisch is in het licht van de opmerking gemaakt in vorige noot.

⁷³) BEVEREN, RA, *Abdij Ninove*, supplementen doos 4, oorkonde gehecht aan de oorkonde van 15 juni 1484. Hubertus de Monthermé was abt-generaal van Prémontré van 1470 tot 1497.

⁷⁴) De sterfdatum van Beverlinc is betwist. Dit moet geweest zijn na 10 sept. 1484 en vóór 7 april 1485 wanneer zijn opvolger het eerst genoemd wordt (zie *Monasticon Belge*, 7, *Province de Flandre orientale*, 3, Luik, 1980, p. 519).

⁷⁵) De abdij was quasi financieel bankroet op het einde van het abbatiaat van Beverlinc. Zie hiervoor S. VAN DE PERRE, *Het leefkader van de Sint-Cornelius en Sint-*

Guillelmus de Castro (1484-1499), brak met het financieel wanbeleid van zijn voorganger⁷⁶). Een van de eerste beleidsdaden van de nieuwe abt moet erin bestaan hebben de overeenkomst met Vermand op te zeggen. Documenten hieromtrent zijn echter niet bewaard.

Vermand diende dus naar een nieuwe oplossing voor zijn goederen te Denderwindeke uit te zien. Men zocht ditmaal zijn heil niet meer in verpachting, maar in een goederenruil. De aangewezen partner hiervoor was de abdij van Vicoigne, die toen nog in de Nederlanden lag⁷⁷). Vanaf 1214 had Vicoigne te Denderwindeke stelselmatig een aanzienlijk domein opgebouwd door koop en door schenking⁷⁸). Ze verwierf er de helft van de parochietienenden, tientallen bunders grond, lenen, renten cijnzen en schoven. Evenals Vermand had ze er een hof. In 1482 haalde Vicoigne met ca. 45 pond groot vlaams uit Denderwindeke evenveel inkomsten als Vermand⁷⁹). Beide abdijen bekampten er elkaar decennia lang omwille van de verdeling van de tiendopbrengst. Vicoigne had eveneens gronden liggen in Picardië, in de nabijheid van Saint-Quentin⁸⁰). Die bezittingen bleken zowat evenveel waard als wat Vermand in de Nederlanden bezat. Beide abdijen hadden er dus wederzijds belang bij hun goederen te hergroeperen binnen de grenzen van hun respectievelijke staten. Hoewel ook voor Vicoigne Denderwindeke niet bij de deur lag, oordeelde deze abdij het opportuun daar haar bestaande bezit ongeveer te verdubbelen. Zo vonden beide rivalen elkaar in een compromis. Abt Petrus van Vermand, ondertekende op 7 febr. 1490 (n.s.) de overeenkomst, waardoor hij Denderwindeke voor altijd afstond aan de abdij van Vicoigne in ruil voor Vicoignese goederen in Picardië⁸¹). Op 26 februari 1490 (n.s.) bekrachtigde de abt van Mont-Saint-Martin de overeenkomst. Op 10 mei van hetzelfde jaar gaven Hubertus, abt-generaal van Prémontré, en het generaal kapittel van de

Cyprianusabdij te Ninove, (Licentiaatsverhandeling Geschiedenis, KUL), 1990, p. 111, 113-114 en 121.

⁷⁶) BEVEREN, RA, *Abdij Ninove*, Supplementen doos 4, oorkonde van 1493. In een rugnota van deze oorkonde wordt Beverlinc van financieel geknoei en misbruik van het conventsiegel beschuldigd.

⁷⁷) Vicoigne en de streek van Valenciennes werden in 1678 bij Frankrijk ingelijfd, voordien behoorde dit gebied tot de Nederlanden.

⁷⁸) J. GENNEVOISE, *o.c.*, p. 189-194.

⁷⁹) KORTRIJK, RA, *Ploto*, nr. 378, f° 27 v°.

⁸⁰) J. GENNEVOISE, *o.c.*, p. 211-219.

⁸¹) Een Petrus was abt van Vermand van 1490 tot 1500 (COQUELLE, p. 285). Voor de tekst van de overeenkomst: RIJSEL, ADN, *Série H 59*, nr. 96 (cartularium Ostrevant), oorkonde 208.

orde hun goedkeuring⁸²). Zo kwam Vicoigne in het bezit van het altaar van Denderwindeke, van alle parochietienden en van alle gronden en inkomsten die Vermand te Denderwindeke had. Tot die inkomsten werd opnieuw de rente gerekend, die Terkameren voordien Vermand verschuldigd was omwille van Huizingen: «*una cum annuo redditu a religiosis de le Camber nobis et ecclesie nostre sive monasterio debitis*».

Vicoigne bleef tot haar opheffing in 1789 in het bezit van Denderwindeke. Maar ze beheerde de parochie anders dan Vermand. Vicoigne stuurde geen eigen pastoors, een korte periode uitgezonderd⁸³). Ze exploiteerde er geen hof meer, maar verpachtte integendeel al haar gronden, tienden en rechten. Bij de 17de-eeuwse pachtcontracten staat uitdrukkelijk vermeld, dat de pachter recht had op het innen van één pond groot vlaams, dat de abdij van Terkameren Vicoigne te Denderwindeke verschuldigd was⁸⁴). Terkameren bleef dus betalen te Denderwindeke op Pinksteren, maar niet meer aan de «*magister domus*» van Vermand zoals voorheen, wel aan de pachter van de goederen van Vicoigne. In de 18de eeuw creëerde Vicoigne te Denderwindeke de functie van «proost en ontvanger van de goederen te Denderwindeke» en knoopte zo met de traditie van de «*magister domus*» van Vermand aan. Die proost was zich bewust van de rente die Terkameren hem verschuldigd was, zoals blijkt uit de inventaris van het archief dat zich in 1791 in de proosdij te Denderwindeke bevond en waarin volgende rubriek genoteerd stond: «*Pieces relatives au patronage et dismes d'Huizinghen pres de Halle, abandonnées par l'abbai de la Cambre a celle de Vicoigne*»⁸⁵). De abdij van Terkameren bleef zich eveneens van die verplichting bewust. Vandaar dat op de rugzijde van de bisschoppelijke bevestigingsoorkonde van 1259 van het akkoord tussen Vermand en Terkameren in modern schrift werd bijgeschreven: «*Dit raecht de abdije van Vicoignen*»⁸⁶).

⁸²) Ibidem, oorkonden 210 en 209. De abt van Mont-Saint-Martin was Johannes de l'Ecluse (1490-1497). De abt van Prémontré was nog steeds Hubertus de Monthermé.

⁸³) D. VAN DE PERRE, *Taalproblemen in 1734-1735 bij pastoorshenoeming te Denderwindeke*, in *Het Land van Aalst*, 39, 1987, p. 251-254.

⁸⁴) Twee 17de-eeuwse contractteksten zijn gekend, waarin staat: «*meismes de recevoir par chacun an au jour de la Pentecouste ung libvre de groz monnoye de Flandre sur leglise et abbaye du lieu qu'on dict de la Cambre empres Bruxelles*» (BRUSSEL, ARA, *Audiëntie*, nr. 618/11 en RIJSEL, ADN, *Série H* 59, nr. 60, stuk 246). Me bereidwillig meegedeeld door de heer Rik Van Hauwe, waarvoor dank.

⁸⁵) GENT, RA, *Raad van Vlaanderen*, nr. 23039 en 31585.

⁸⁶) BRUSSEL, ARA, *KAB*, nr. 5573/254.

Deze en gelijkaardige notities hebben menig historicus om de tuin geleid. Ik heb gepoogd het juiste spoor terug te vinden.

Résumé

En 1137 l'autel de «*Huncengiis*» avait été donné par l'évêque de Cambrai, Nicolas Ier, à l'abbaye de Vermand (annexe 1). Cet «*Hungenciis*» est Huizingen près de Hal et non Huissignies proche d'Ath, comme certains historiens l'ont avancé par confusion. De même que l'attribution de l'autel de Huizingen à l'abbaye de Vicoigne est une erreur qui semble avoir persistée jusqu'à nos jours.

L'abbaye de la Cambre près de Bruxelles parvint à obtenir, au cours du 13e siècle, l'autel de Huizingen avec les droits et prérogatives qui s'y rattachaient. L'évêque de Cambrai, Nicolas III, accorda à cet effet, un acte en 1257 (annexe 2). De ce fait, La Cambre entra en conflit avec Vermand qui s'estimait en légitime possession de l'autel de Huizingen. Toutefois le conflit fut aplani en 1259 lorsque Vermand céda à perpétuité son droit de personnat à Huizingen moyennant une redevance annuelle de 6 livres parisis, à payer en «la maison de Vermand» à Denderwindeke (annexe 3), localité où, depuis 1138, Vermand était en possession du droit de personnat.

A la fin du 15e siècle, Vermand souhaita abandonner ses possessions aux Pays-Bas. A cet effet, en 1484, l'abbaye conclut un accord avec l'abbaye de Ninove, en vertu duquel celle-ci devait obtenir en emphytéose tous les biens et droits de Vermand à Denderwindeke et à Huizingen, moyennant une redevance annuelle de 41 livres gros de Flandre. Mais à défaut de solvabilité de l'abbaye de Ninove qui avait eu gravement à pâtir des guerres entre la France et la Bourgogne, cette convention ne put être exécutée. Par la suite, Vermand conclut, en 1490, une convention avec l'abbaye de Vicoigne qui, depuis 1214, avait constitué un domaine considérable à Denderwindeke. Vicoigne échangea ses biens de Picardie contre des possessions et droits de Vermand aux Pays-Bas. De ce fait, de 1490, l'abbaye de La Cambre paya à Denderwindeke, la rente annuelle pour l'autel de Huizingen à l'abbaye de Vicoigne.

Hoogstraat 23
B-9401 Ninove

Dirk VAN DE PERRE

BIJLAGEN⁸⁷⁾

1

Nicolaas I, bisschop van Kamerijk, schenkt het altaar van Huizingen aan abt Goisbert en de kloostergemeenschap van Vermand, met de verplichting jaarlijks voor hem, zijn vader Goswijn en zijn moeder Ida, een jaargetijde te bidden.

1137 [25 dec. 1136 — 24 sept. 1137]

A. ORIGINEEL: niet voorhanden.

B. AFSCHRIFT (18 nov. 1771): PARIJS, BIBLIOTHÈQUE NATIONALE, *Département des Manuscrits, Collection Moreau*, nr. 57, f° 111 r° en v°; kopie gemaakt door Queinsert in het chartarium van Vicoigne; vermoedelijk gemaakt naar A⁸⁸⁾.

REGESTEN: J. GENNEVOISE, *L'abbaye de Vicoigne de l'ordre des Prémontrés, II: Sa dotation (1129-1789)*, in *Société d'études de la province de Cambrai*, (Recueil 29), 1929, p. 196; H. LANCELIN, *Histoire du Diocèse de Cambrai*, Valenciennes, 1946, p. 113; J. COUELLE, *La mémoire de Vermand, I: La communauté antique. La communauté canoniale*, Amiens, 1985, p. 191⁸⁹⁾.

PX.: IN NOMINE SANCTE ET INDIVIDUE TRINITATIS:⁹⁰⁾

Nicolaus divina miseratione Cameracensium episcopus, tam futuris quam presentibus, in perpetuum.

Cum ex scriptura componente, que ait: *Fili, si habes bene, fac tecum et Deo dignas oblationes offer*, ad bene agendum commoneamur, utile nobis est, ut in oblationibus nostris discretionis oculum habeamus. Proinde congregationibus pauperum debitores effecti, ecclesiam Viromandensem, in honore beatissime Dei Genitricis Marie sitam, honorare et oblatione nostra qualicumque amplificare decernentes, venerabilis fratris nostri Goisberti, eiusdem ecclesie abbatis, petitioni pie condescendimus, et altare de Huncengiis, salvis nostris et mini-

⁸⁷⁾ Omdat het om geen originele oorkonden gaat en om de leesbaarheid te bevorderen heb ik voor de gangbare Latijnse spelling geopteerd. De i- en j-klink zijn dus als i geschreven, en de u- en v-klink als u en v. Waar de ae-klink als e is geschreven, is dit zo bewaard. In de afschriften is geen eenvormige spelling aanwezig of zijn geen vaste regels gevolgd, vandaar de keuze voor een uniforme spelling. De courante afkortingen zijn opgelost, zonder dat dit is aangegeven. Minder courante oplossingen zijn tussen () geplaatst.

⁸⁸⁾ In de marge staat genoteerd: «*carta Nicolai epi. camer. pro altari de Huncegniis in Viromandia, data ab ipso ecclesiae Viromandensi, gallice «abbaye de Vermans», prope Sanctum Quintinum, sub conditione sui anniversarii, data anno 1137, indict. 15a, anno 1° sui presulatus*».

⁸⁹⁾ De drie auteurs laten de oorkonde verkeerdelijk betrekking hebben op Huissignies bij Aat. De twee laatste auteurs vermelden ook de naam van de vader van de bisschop verkeerdelijk als «Guy».

⁹⁰⁾ Deze zin is in langgerekte sierhoofdletters geschreven en bij het begin en het einde tussen vier verticaal geplaatste punten gezet. Ongetwijfeld imiteerde de kopiist hier het schrift van de originele oorkonde.

strorum nostrorum debitis, memorate ecclesie concedimus, ita sane ut anniversarius noster, patris quoque nostri Goscuini et matris nostre Ide, singulis annis in eadem ecclesia suo tempore celebretur.

Ad arcendas igitur quorumlibet importunitates, data conservatoribus benedictione, in previcatores, quoad resipuerint, excommunicationis sententiam promulgamus, atque canonica subsignatione nostra quoque subsigillatione huius nostri decreti paginam confirmamus.

S. Teoderici, eiusdem altaris archidiaconi. S. Johannis, Alardi, Teoderici, archidiaconorum. S. Guidonis, prepositus. S. Gerardi, decani et archidiaconi, Roberti, cantoris, Guidonis, Gualteri, Guerimboldi, item Guerimboldi, Hugonis, Bartholomei, Eustacii, Albrici, canonicorum.

Actum anno Incarnati Verbi .M°.C°.XXX°VII°, indictione .XVa., presulatus domni Nicholai primo.

Ego Guerimboldus cancellarius scripsi et recensui.

2

Nicolaas III, bisschop van Kamerijk, geeft aan de abdis en het convent van Terkameren machtiging om de inkomsten van de parochiekerk van Huizingen, waarvan zij het patronaatsrecht hebben, te ontvangen, mits aan de pastoor een toelage verzekerd wordt van 15 pond leuvens.

mei 1257

A. ORIGINEEL: niet voorhanden.

B. AFSCHRIFT (ca. 1700): BRUSSEL, ALGEMEEN RIJKSARCHIEF, *Kerkelijke Archieven van Brabant*, nr. 5614, boek 2, f° CCXIII, r°; vermoedelijk gemaakt naar A⁹¹).

.N.(icholaus), Dei gratia Cameracensis episcopus, universis presentes litteras visuris, salutem in omnium Salvatore.

Boni pastoris interest gregem sibi subditum confovere, et, ut defectum non habeat, cura vigili providere. Attendentes igitur tenuitatem reddituum seu proventuum conventus et monasterii de Camera iuxta Bruxellam, cysterciensis ordinis nostre dyocesis, et volentes paupertati ipsius domus subvenire more boni pastoris, abbatisse et conventui dicti monasterii proventus parochialis ecclesie de Husseghen, in qua ius patronatus habent, ut dictos proventus perpetue in usus proprios pro sustentatione ipsarum, cum dictam ecclesiam vacare contigerit per mortem seu resignationem presbiteri dicti loci, convertere valeant, eisdem concedimus potestatem presentium testimonio litterarum, reservata portione quindecim librarum lovaniensium ad opus vicarii seu iurestiti ab ipsis abbatisa et conventu de cetero instituendi, dyocesani archidiaconi et decani loci in eadem ecclesia iure salvo.

⁹¹) De oorkonde komt voor in een cartularium dat uit twee boekdelen bestaat (nr. 5614). Het cartularium is niet gedateerd, maar achteraf is in potlood de datering 1652-1730 aangebracht. Het schrifttype is dat van eind 17de eeuw. De oorkonde draagt als titel: «*Confirmatie tusschen tgodshuys ende den prochiaen*».

Et pro dictis quindecim libris assignamentum tale fecimus videlicet, q(uod) idem curati tertiam gerbam decime totius parochie de Husseghem et decimam quatuor bonariorum terre vel circiter, in quibus persona decimam recipere non consuevit, item omnes oblationes et minutas decimas qualescumque ibidem provenientes, item duo bonaria, tam prati q(uam) pascue paulo plus vel minus, ibidem iacentia, et domistadia que presbiteri hucusque in dicta parochia habere solebant, percipient et habebunt pro predictis quindecim libris. Et premissis dicti curati debent esse contenti, nec ultra premissa a persona loci dicti aliquod petere possunt nec debebunt, nec in decimis novalium, nunc existentium vel in futurum provenientium, portionem aliq(uam) curati petere possunt vel partem aliquam obtinere. Reliqua omnia, preter sup(er)ius curatis expressa, ad personatum seu personam loci devolventur, et mediantibus premissis curatis, ut dictum est, assignatis, persona a quindecim libris absolvitur, superius memoratis. Legata vero seu omne quod eisdem curatis in elemosinam confertur, curati et persona equaliter partifabunt.

Et ne premissis possit in posterum dubitari, presentes litteras dicte abbatisse et conventui tradidimus, sigilli nostri munimine roboratas.

Datum anno Domini millesimo ducentesimo L^oVII^o, mense may^o.

3

Johannes, abt van Vermand, sluit een akkoord met de abdis en het convent van Terkameren. Hij bepaalt dat het personaat van het altaar van Huizingen, dat Vermand toebehoort, in eeuwigdurende pacht aan Terkameren gegeven wordt, mits het betalen van een jaarlijkse rente van 6 pond parisis in het huis van Vermand te Denderwindeke tijdens het octaaf van Pinksteren.

mei 1259

A en A1. ORIGINELEN: niet voorhanden; er bestond naast A, de versie waarin Johannes de abt van Vermand oorkondt, een tweede versie, waarin Margareta, de abdis van Terkameren, hetzelfde doet (A1).

B. AFSCHRIFT van versie A (ca. 1700): BRUSSEL, ARA, KAB, nr. 5614, boek 2, f^o CCXIII r^o en v^o; vermoedelijk naar A⁹²).

C. AFSCHRIFT van versie A1 (29 juli 1661): BRUSSEL, ARA, KAB, nr. 5810; echt verklaarde kopie gemaakt door de gezworenen Jacques Minoy en A. de Haimy, naar het origineel A1, waaraan de zegels bevestigd waren⁹³).

D. VIDIMUS van A (mei 1260): BRUSSEL, ARA, KAB, nr 5573/ 254; originele vidimus van bisschop Nicholaus III van Kamerijk met de volledige tekst van A; beschadigd zegel⁹⁴).

⁹²) De oorkonde heeft als titel: «Contract van den Abdt van Vermans tuschen tgoids-huys van den Cameren». Voor de uitgave is B gevolgd.

⁹³) De titel van het afschrift luidt: «Coye van het accoort aengegaen met den Abdt van Vicoignen rakende de tienden van Huysinghen». Ook toen reeds verwarde men Vermand met Vicoigne!

⁹⁴) Op de rugzijde staat genoteerd: «Vermans. Confirmatie van den contracte rakende

E en F. AFSCHRIFTEN van D (ca. 1700): BRUSSEL, ARA, KAB, nr. 5614, boek 2, f° CCVIII v° en f° CCVIX r°; de afschriften zijn van een verschillende hand; vermoedelijk gemaakt naar D⁹⁵).

REGESTEN: A. WAUTERS, *Histoire des environs de Bruxelles*, 1, Brussel, 1855, p. 732; J. VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw*, XIX, Brussel, 1985, p. 504-513⁹⁶).

Universis Christifidelibus presentes litteras inspecturis. Frater Johannes, Dei patientia humilis abbas de Vermans, premontratis ordinis, Novioniensis dyocesis et eiusdem loci conventus ^{a)}, salutem in Domino sempiternam.

Noverit universitas vestra, q(uod), cum controversia et causa verterentur inter nos ex una parte et personas religiosas abbatissam et conventum de Camera iuxta Bruxellam, cysterciensis ordinis, Cameracensis dyocesis, ex altera ^{b)}, super eo videlicet, q(uod) nos dicebamus ipsas abbatissam et conventum tenere et possidere minus iuste et in nostri preiudicium altare seu personatum nostrum de Huysinghen ^{c)}, cum oblationibus et decimis ac aliis ad dictum personatum pertinentibus, et quasdam alias decimas sitas infra terminos personatus predicti.

Tandem post diversos processus, inter nos et predictas abbatissam et conventum habitos, super premissis cum magnis laboribus et expensis, bonis viris ad pacem mediantibus, super omnibus premissis inter nos et predictas abbatissam et conventum pax, ordinatio et amicabile compositio intervenit in hunc modum videlicet, q(uod) dicte abbatissa et conventus predictum altare seu personatum de Hossenghien ^{d)}, cum omnibus decimis, oblationibus predictis ac aliis proveniuntibus ad dictum personatum seu altare pertinentibus, cum toto iure quod habebamus vel habere poteramus in eisdem, de cetero possidebunt in perpetuum et habebunt ad firmam perpetuam, sub annua pensione sex librarum parisiensium, nobis ab eisdem abbatissa et conventu vel earum certo nuncio annuatim persolvendarum infra octavas Penthecostes in domo nostra de Winthi ^{e)}.

Hoc adiecto, q(uod) si in solutione dicte pensionis aliquando defecerint termino supradicto, omnia dampna et expensas, quas propter h(uius)modi defectum nos incurrere contigerit, ad simplex dictum magistri domus nostre de Winthi vel prepositi, qui eo tempore fuerit in ecclesia nostra de Vermans, nobis integraliter reddere tenebuntur cum pensione predicta.

Et mediantibus premissis, nos quictamus in perpetuum dictis abbatisse et conventui causam predictam cum decimis, oblationibus et aliis omnibus pertinentibus ad altare seu personatum predictum, expresse renunciantes processibus, instrumentis et expensis in lite factis et aliis rebus, de quibus contra dictas

de 6 pond. par. over de tienden van Huysinghen». In later schrift is nog bijgevoegd: «Dit raecht de abdije van Vicoigne».

⁹⁵) E heeft als titel: «Contract tusschen goidshuys van den Cameren en mijnheere van Vermans aengaende de tienden van Huysinghen».

⁹⁶) Beide auteurs verwarren Vermand met Vicoigne. Verbesselt geeft enkele tekstfragmenten van D.

abbatissam et conventum aliquam ^{f)} poteramus habere actionem usque in diem hodiernum.

Et ad premissa omnia firmiter in singulis articulis observanda, obligamus nos p(er) iuramentum interpositum solemniter super sacrosancta, expresse renunciantes beneficio restitutionis in integrum et exceptioni cuiuslibet legionis et deceptionis et omni auxilio iuris canonici et civilis ac omnibus aliis, que possent obiici contra conventiones predictas, quo minus obtineant firmitatem.

Volumus etiam et concedimus, ut pactiones et conventiones h(uius)modi a diocesano loci et summo pontifice vel eius legatis, si necesse fuerit, confirmentur. In quarum rerum testimonium et munimen, sigilla nostra cum sigillo viri religiosi abbatis Montis Sancti Martini, nostri patris abbatis, qui presentibus consensum suum probuit et assensum, litteris presentibus sunt appensa ^{g)}).

Datum anno Dominice Incarnationis, millesimo ducentesimo L° IX°, mense maio.

a) (Alleen inhoudelijke varianten zijn weergegeven, variaties in de spelling zijn niet opgenomen.) C: soror Margareta, humilis abbatissa de Camera iuxta Bruxellam, cisterciensis ordinis, Cameracensis dyocesis et eiusdem loci conventus.

b) C: inter nos ex una parte et viros religiosos abbatem et conventum de Vermans, premonstratensis ordinis, Novioniensis diocesis, ex altera.

c) D, E en F: Hussenghem.

d) C: Houssengien; D en E: Hussenghem; F: Husenghem.

e) C: in domo sua de Windeck.

f) E: aliquando.

g) C: sigillum nostrum cum sigillo venerabilis patris nostri abbatis Clarevallensis... est appensum.

Gebruikte afkortingen en verkorte referenties:

ADN = Archives départementales du Nord

ARA = Algemeen Rijksarchief

KAB = Kerkelijke Archieven van Brabant

MGH. SS. = Monumenta Germaniae Historica, Scriptores

RA = Rijksarchief

COQUELLE = J. COQUELLE, *La mémoire de Vermand, I, La communauté. La communauté canoniale*, Amiens, 1985.

VERBESSELT = J. VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13de eeuw*, deel XIX, Brussel, 1985, p. 445-520.